

КОМПЕТЕНТІСНО ЗОРІЄНТОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СТРУКТУРІ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті обґрунтовується роль інтерактивних технологій у формуванні професійної компетенції майбутніх учителів початкових класів, з'ясовується потенційне місце у структурі практичних занять з методики навчання української мови інноваційних методів, наводяться приклади їх застосування на різних етапах роботи. Особлива увага приділяється таким прийомам інтерактивного навчання, як «Запозичуємо мудрість у відомих особистостей», «Спробуй себе в ролі екстрасенса», «Знайди вихід з проблемної методичної ситуації», «Кубування», «Ти викладач», «Читання з позначками», «Синтез думок», «Сенкан», «Скринька скарг і побажань» та ін.

Ключові слова: компетентісно зорієнтовані технології, інтерактивні методи та прийоми навчання; методика навчання української мови, структура практичного заняття.

Постановка проблеми. Суттєві зміни, які відбулися в змісті освіти на початку ХХІ століття, зокрема переорієнтація її із засвоєння знань на формування предметної компетентності, передбачають застосування нових, сучасних форм, методів і прийомів роботи.

Актуальність проблеми оновлення методики викладання будь-якого навчального предмета як в школі, так і у вищих закладах освіти є незаперечною. Так, концепція мовної освіти визначає використання нових педагогічних технологій одним з пріоритетів мовної освіти [1, 60].

Останнім часом у практиці навчання серед педагогічних інновацій все більшої популярності набувають інтерактивні технології, суть яких у тому,

«що навчальний процес відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх учнів» [3, 9], «перебування їх у режимі бесіди, діалогу, спільної праці» [4, 6]. Під час застосування інтерактивних методів той, хто навчається, постійно «щось здійснює: говорить, управляє, моделює, пише, малює тощо, тобто не виступає тільки слухачем, спостерігачем, а бере активну участь у тому, що відбувається, власноруч створюючи це» [4, 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерактивні технології (їх основні характеристики, переваги над традиційним навчанням, правила застосування окремих методів, умови ефективного використання) ґрунтовно досліджені й висвітлені в працях вітчизняних учених-дидактів О. Пометун і Л. Пироженко. Низка публікацій, присвячених інтерактивним методам, є й у фахових лінгвометодичних журналах. У них розкриваються засади інтерактивного навчання (Л. Варзацька, Л. Кратасюк), подається досвід учителів-практиків з використання інтерактивних методів на уроках української мови (О. Волкова, Р. Оришин, О. Романенко, Д. Семчук, В. Щербина), пропонуються методичні рекомендації щодо використання окремих інтерактивних технологій з метою розвитку мовлення учнів (О. Дженджеро) та реалізації диференційованого навчання (Н. Могила, О. Манжос).

Виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на певні успіхи в розробці теоретичних засад інтерактивних технологій та в узагальненні досвіду практичного використання окремих методів у шкільній практиці, досліджень, які б стосувалися підготовки майбутніх учителів, небагато (О. Павлик, Н. Солодюк, І. Хом'як та ін.).

Більше того, як свідчить практика, не всі викладачі вищих навчальних закладів однаково ставляться до інновацій. Молоді педагоги, сповнені сил, енергії, бажання все змінити на краще, звісно, намагаються активно застосовувати в навчальному процесі все нове, інноваційне, хоча не всі з них остаточно розібралися в різноманітті сучасних інтерактивних методів, ще не визначилися в методичних пріоритетах, не знайшли, так би мовити, «своїх»

прийомів роботи. А ось частина педагогів старшого віку через свої психологічні особливості й закоренілу традицію продовжують надавати перевагу ганчірно-крейдовому та словесному методам навчання.

Мета статті – поділитися власним досвідом застосування інтерактивних методів у процесі викладання методики навчання української мови для майбутніх учителів початкових класів, довести важливу роль інновацій у професійному становленні висококваліфікованих фахівців і тим самим спонукати педагогів вищих закладів освіти до систематичного поєднання в практиці викладання будь-якого навчального предмета традиційних методів роботи з інтерактивними.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні більшість педагогів утвердилася в думці, що інноваційні процеси в освіті, зокрема й вищій, неминучі, тому потрібно шукати в методиці принаймні «золоту середину», тобто розумно поєднуйте в структурі кожного заняття традиційні й нетрадиційні методи роботи. А для цього потрібно бути добре обізнаним у всій різноманітності інноваційних, зокрема інтерактивних, технологій, випробувати їх на практиці та створити свій власний «Банк прийомів», що буде охоплювати саме ті види роботи, які до вподоби педагогові та його студентам.

Зупинимося на методиці застосування тих інтерактивних прийомів навчання, які ефективно зарекомендували себе на різних етапах занять з методики навчання української мови.

Етап мотивації навчальної діяльності та оголошення теми.

Прийом «Запозичуємо мудрість у відомих особистостей» (робота з епіграфом). Перш за все зазначимо, що епіграф відіграє важливу роль на занятті, оскільки підкреслює вустами шанованої людини актуальність виучуваної теми, містить її квінтесенцію, до того ж чітко й образно сформульовану. Проте лише зачитати епіграф замало: потрібна копітка робота над його змістом. Мета цієї роботи – зацікавити студентів виучуваною темою, викликати в них бажання добре її засвоїти. Наприклад,

на початку заняття з теми «Методика навчання орфографії» пропонуємо студентам зачитати вислів відомого мовознавця Л. Булаховського: «Володіння усталеним правописом і освіченість незаперечно збігаються. Важко уявити собі, що можна бути високоосвіченою й розвиненою людиною, але далеко не ідеально володіти усталеним правописом». Після цього просимо визначити основну думку зачитаного висловлювання. Серед запропонованих варіантів вибираємо найбільш точний, а саме: не можна бути високоосвіченою людиною, не оволодівши правописом. Далі підводимо студентів до висновку: оскільки основи грамотності закладаються в початкових класах, то для того, щоб наші учнів вирости високоосвіченими людьми, ми, майбутні вчителі, повинні добре знати методику навчання орфографії.

Прийом «Спробуй себе в ролі екстрасенса» («Відтягнута відгадка»). Методична доцільність цього прийому полягає в стимуляції креативного мислення студентів, у залученні їх до активної пошукової діяльності протягом усього заняття. Наприклад, перед висвітленням теми «Сучасні принципи, методи й прийоми навчання української мови в початкових класах» пропонуємо прочитати уривок із вислову відомого угорського вченого-педагога Д. Пойя «Кількість методів, які існують у педагогіці...». Завдання таке: наприкінці заняття потрібно буде завершити висловлювання вченого, тобто ніби прочитати його думки. З-поміж запропонованих студентами варіантів вибирається той, який відповідає цитаті: «Кількість методів, які існують у педагогіці, збігається з кількістю вчителів».

Прийом «Знайди вихід з проблемної методичної ситуації» (кейс-метод). Слово «кейс» у перекладі з англійської мови означає випадок. Отже, суть кейс-методу полягає в описі конкретної проблемної ситуації, яка може виникнути в реальному професійному житті, й пошукові шляхів її розв'язання. Наприклад, просимо студентів уявити таку ситуацію: «Молода вчителька, яка працює в школі лише кілька місяців, прочитала в календарному плані, що завтра на уроці української мови учні її класу мають

писати переказ. «Що може бути простіше?» – подумала вона й, швидко вибравши зі збірника переказів цікавий, на її думку, текст, вирішила, що вже підготувалася до уроку. Але який жах!.. Учні за 15 хвилин переказали прочитаний вчителькою текст, при цьому опустили з нього важливі в ідейно-тематичному плані моменти. Що ж робити?». Описавши ситуацію, викладач звертається до студентів зі словами: «Тож спробуємо наприкінці заняття, опрацювавши тему «Методика написання переказу», допомогти вчителю-початківцю методичними порадами». Звісно, жваве обговорення описаної ситуації почнеться наприкінці заняття, але стимул бути уважними й активним студенти отримують на його початку.

Етап усвідомлення теоретичного матеріалу та виконання тренувальних завдань.

Прийом «Кубування». Застосування цього методу дозволяє зробити керований викладачем всебічний аналіз вивченого матеріалу. Алгоритм застосування цього методу такий: педагог повільно повертає до студентів куб (розміром 20 x 20 см) різними боками, на кожному з яких написано якесь питання, що стосується певного аспекту виучуваної теми. Студент, не зачитуючи вголос питання, дає на нього відповідь. Наприклад, просимо лаконічно схарактеризувати методику вивчення в 3 класі роду іменників. На боках куба містяться такі надписи: 1) В якому класі вивчається рід іменників? 2) Скільки годин відводиться на вивчення цієї теми? 3) Що повинні третьокласники знати про рід іменників? 4) Які вміння й навички мають бути сформовані в учнів? 5) Який метод є найоптимальнішим для пояснення третьокласникам нового матеріалу? 6) Які прийоми може застосувати вчитель для закріплення вивченого? Боки куба повинні бути різнокольоровими, щоб студенти могли швидко зорієнтуватися в змінах. Структурувати таким чином можна будь-яку тему. Головне – стежити за тим, щоб питання були чітко сформульовані, а відповіді передбачали повторення ключових теоретичних знань, були лаконічними й утворювали усне методичне повідомлення з певної теми.

Прийом «Ти викладач». Одному зі студентів заздалегідь дається завдання підготуватися до проведення на наступному занятті бліц-опитування своїх одногрупників з певної теми. Форму здійснення опитування обирає сам студент: це можуть бути традиційні тести з кількома варіантами відповіді, серед яких лише один правильний, прийоми «Так – Ні», «Правильно – Неправильно», «Заверши думку» тощо. В обов'язки «викладача» входить також оцінювання студентів.

Прийом «Навчаємо один одного». Цей метод проводиться так: студенти діляться на групи (команди), кожна з яких отримує якесь питання (чи завдання). Члени групи обговорюють відповідь. Після того як час, відведений на підготовку, вичерпується, викладач запитує одного студента з команди, але оцінка, яку отримує цей студент, автоматично виставляється всім членам групи. Той факт, що студенти не знають наперед, кого підніме викладач, змушує команду, працюючи злагоджено, домогтися, щоб усі її члени знали обговорюваний матеріал щонайкраще.

Прийом «Читання з позначками». Методична цінність цього методу полягає в тому, що він вчить працювати з підручниками, виокремлюючи при цьому основну інформацію. Особливо корисно застосовувати цей метод під час самостійного опрацювання тем, побудованих за одним й тим же планом. У методиці навчання української мови таких тем чимало. Кожна з них стосується опрацювання певної одиниці мови: звуків, слова, частин слова (кореня, префікса, суфікса, закінчення), частин мови (іменника, прикметника, дієслова та ін.), речення. Щоб організувати активну самостійну навчально-пізнавальну діяльність студентів, чітко визначаємо, яку інформацію повинні знайти студенти у підручнику та як, яким символом позначимо її на полях. Наприклад, це можуть бути відомості про те, коли вивчається певна мовна одиниця (символ – слово «Коли?»); скільки годин відводить на її опрацювання (символ – числівник «Скільки?»); які вимоги ставить перед вчителем чинна програма (символ – займенник «Які?»); як пояснити учням новий матеріал (символ – «Як-1?») і як закріпити його (символ «Як-2?»).

Поки студенти самостійно читають теоретичний матеріал і олівцем маркують його, викладач креслить на дошці таблицю, в якій кожна колонка відповідає введеному слову-символу. Наступним етапом роботи є обговорення прочитаного, лаконічне формулювання думок й заповнення запропонованої таблиці.

Складання і презентація схем-опор чи міні-посібника з теми. Мета цього методу роботи, як і попереднього, – вчити студентів виділяти головне у виучуваній темі, узагальнювати його у вигляді схем, таблиць, умовних позначок тощо. Проте, якщо прийом «Читання з позначками» використовується на самому занятті, то складання схем-опор та міні-посібників здебільшого використовується як домашнє завдання.

Підготовка групових навчальних проектів з їх подальшою презентацією в аудиторії. Цей метод навчання пробуджує пізнавальну активність студентів, змушує їх творчо підходити до розв'язання поставленого перед ними завдання. Якщо підготовлені презентації супроводжуються моделюванням фрагментів уроків, демонстрацією виготовленого оригінального методичного обладнання чи дидактичного матеріалу, то це запам'ятається студентам на все життя. Такими, наприклад, були презентації студентами реклам одного з альтернативних шкільних підручників з мови та моделей ідеального підручника, а також міні-проекти, виконані як випереджувальні завдання до заняття на тему «Як удосконалити грамотність учнів?», проведеного у формі методичного консиліуму. Студенти, поділені на групи швидкої методичної допомоги, розробили вдома методичні рекомендації, зорієнтовані на усунення тієї чи іншої причини низької грамотності учнів, й цікаво презентували їх.

Прийом «Синтез думок» («Коло ідей»). Студенти діляться на групи, кожна з яких отримує на аркуші паперу проблемне питання з вивченої теми. Майбутні фахівці повинні письмово дати свої пропозиції щодо розв'язання проблеми й передати свій аркуш іншій групі, яка, в свою чергу, ручкою іншого кольору на цьому ж аркуші пише свій варіант розв'язання проблеми й

передає його наступній групі. Коли ж завдання повертається до своїх господарів, на ньому кілька відповідей, порівнюючи які, студенти формулюють остаточну відповідь на проблемне питання і презентують її.

Так під час вивчення теми «Напрями роботи з розвитку мовлення» доцільно, об'єднавши студентів у групи, запропонувати їм такі проблемні питання: 1) Чи тотожними є поняття «розвиток мовлення» та «розвиток зв'язного мовлення»? 2) Чи є суперечністю той факт, що навчальні години чинною програмою відводяться лише на мовну змістову лінію, в той час як пріоритетною вважається мовленнєва? У який спосіб розв'язується ця проблема в шкільній практиці? 3) У чому, на вашу думку, виявляється сутність такої програмової вимоги до засвоєння мовної змістової лінії на уроках української мови, як її практична спрямованість? 4) Чому аудіювання та читання називаються рецептивними видами мовленнєвої діяльності, а говоріння й письмо – продуктивними? 5) Який дидактичний матеріал дозволяє найраціональніше поєднати в межах уроку роботу над формуванням у школярів усіх видів мовленнєвої діяльності? Свою думку обґрунтуйте.

Етап підведення підсумків заняття.

Прийом «Обери позицію» («Порожнє крісло»). Пропонується кілька варіантів рішення загальної проблем, пов'язаної з темою заняття. Студенти повинні обрати один з варіантів і обґрунтувати свою думку. Так, наприклад, на завершальному етапі заняття з теми «Напрями розвитку мовлення учнів початкових класів» на спинках трьох стільців вивішуються аркуші, на яких зафіксовані різні думки щодо місця розвитку мовлення в структурі мовної освіти: 1) «Кожен урок української мови повинен бути уроком розвитку мовлення»; 2) «Урок мови повинен бути уроком мови, а не мовлення»; 3) «Треба вдало поєднувати на кожному уроці розвиток мовних і мовленнєвих умінь». Кожен студент вибирає одну із запропонованих сентенцій, стає біля стільця з відповідним надписом. У крісло сідає по одному прихильнику зафіксованої на ньому думки й аргументує свій вибір. Право голосу має лише той, хто сидить у кріслі.

Прийом «Сенкан». Це особливий вірш у 5 рядків. Слово «сенкан» походить від французького слова *sing*, яке означає «п'ять». Це п'ятирядковий здебільшого неримований «вірш», кожен рядок якого має чітку, заздалегідь визначену структуру і несе певне логічне навантаження:

- перший рядок має містити слово, яке позначає тему висловлювання (звичайно це іменник);
- другий рядок – це опис теми, який складається з двох слів-прикметників;
- третій рядок називає дії, характерні для описуваного об'єкта, і складається з трьох дієслів;
- четвертий рядок є реченням, що складається, як правило, з чотирьох слів і виражає ставлення автора до теми;
- п'ятий рядок – це висновок зі сказаного в попередніх рядках, виражений здебільшого іменником-синонімом до першого слова.

Наведемо приклад творчої роботи такого типу:

Урок.

Сучасний, ефективний.

Навчає, розвиває, виховує.

Основна форма навчально-виховного процесу.

Освіта.

Прийом «Скринька скарг і побажань». Роздаємо студентам невеличкі аркуші для нотаток і просимо анонімно записати на них скарги щодо їхнього сприймання теми, чи побажання стосовно структури заняття та методики його проведення (якщо такі, звісно, є). Свої цидулки студенти кидають у скриньку з написом «Скринька скарг і побажань». Удома викладач аналізує зміст записок і робить висновок щодо подальшої організації навчального процесу.

Систематичне використання в процесі викладання методики навчання української мови інтерактивних методів переконує в тому, що вони дозволяють студентам:

- ґрунтовно аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу, робити процес засвоєння й застосування знань більш доступним;
- навчитися формулювати власну думку, правильно її виражати, доводити свою точку зору, аргументувати й дискутувати;
- сформувати вміння слухати іншу людину, поважати альтернативну думку;
- моделювати і розв'язувати пізнавальні, життєві та соціальні ситуації;
- учитись будувати конструктивні відносини в групі, визначати своє місце в ній, уникати конфліктів, розв'язувати їх, шукати компроміси, прагнути до діалогу, знаходити спільне розв'язання проблеми;
- розвивати навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт [2, 46-47].

Висновки й перспективи подальших розвідок. Таким чином, використання інтерактивних методів і прийомів у структурі кожного заняття посилює практичну спрямованість курсу методики навчання української мови, сприяє формуванню у студентів педагогічної майстерності, розвитку професійного інтересу, лінгводидактичного мислення, дає змогу краще усвідомити навчальний матеріал та виробити навички застосування його в практичній діяльності. А це спонукає викладачів до професійної креативності та постійного збагачення власного арсеналу навчальних методів інноваційними прийомами.

Список використаних джерел

1. Концепція мовної освіти 12-річної школи // Дивослово. – 2002. – № 8. – С. 59–65.
2. Пометун О. Інтерактивні методики та система навчання / Олена Пометун. – К. : Шкільний світ, 2007. – 112 с.
3. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / Олена Пометун, Лідія Пироженко. – К. : «А.С.К.», 2005. – 192 с.

4. Пометун О. Що таке «інтеракція» і навіщо вона потрібна у навчанні / Олена Пометун // Завуч. Наша вкладка. – 2005. – Вересень (№ 25). – С. 6–10.

L.I. Fedchuk

**COMPETENT ORIENTED TECHNOLOGIES
WITHIN THE PRACTICAL CLASSES
ON UKRAINIAN LANGUAGE TEACHING TECHNIQUES**

This article describes the role of interactive technologies in formation of professional competence of future primary school teachers, defines a potential place in the structure of practical training in methods of teaching Ukrainian innovative methods, as well as the examples of their use in different stages of the work are given. Particular attention is paid to the interactive learning methods such as "Let's borrow the celebrities' wisdom", "Try yourself as an extrasensor", "Solve the methodological situation", "Cubing", "You're a teacher", "Reading with signs", " Synthesis of thoughts", "Senkan", "The chest of complaints and suggestions" and others.

Key words: *competent oriented technologies, interactive methods and techniques of teaching, methods of teaching Ukrainian language, practical class structure.*